

מערכת יוסף *

הודעות מתוך כ"י

מאת

יוסף יצחק קאבאק .

כמ"ע, "ישרון" אשר הוצאתי לאור בעיר באמבערג הבאתי בשם „מזכרת יוסף“ הודעות מתוך כ"י, וכעת ערכתני ג"כ הודעה מתוך כ"י אשר נתן לי המו"ס ר' ירוחם פישל נ"ע זה כמה שנים רשות להעתיק משם את אשר ראוי להוציא לאור. והנה הכ"י הנ"ל כולל ס' דפים (ובכל דף ד עמודים) כתבנית רביעית באותיות מרובעות וכתב פרוכונציאה על קלף. שם הכותב או המלמט לא נמצא בכל הספר; ואלה הם הענינים הטובאים שם:

(א) איזה דינים מהנהגת אדם בבקר ומע ניני תפלה ומהתנהגות האדם עם חברו ודברי מוסר ודרך ארץ. דף א' מתחיל: „טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו, כי טוב לו לאדם לשאת ולסבול עול מצוותיו של הקב"ה וכו'. וברף ב' ע"ב כתוב: „ולא יהא מאריך בתפלתו בצבור פן יחשב בדבר מין“. ברף ג' ע"ב נמצא: „ולעולם... לא יגע בבשר כי בידים עד פרק העליין שקורין (בכ"י שקו) קודא“ וכו'. ברף ד' ע"א כתוב: „ויזהר שלא להונות חברו בדברים ק"ו בממון. ואף עסקיו עם הגוי באמונה, פן יחלל שם שמים ותורת ישראל תתבזה על ידו“ ושם בעמוד ד' מביא: „וכל המשנה בדבורו כאלו עובר ע"ו כתיב הכא והייתי בעיניו במתעתע וכתב התם הכל המה מעשה תעוועים (עיין גם במס' ב"מ גענין מי שפרע בפ' זוהב)“. ברף ה' ע"ג כתוב: „ובמעשרות אל תרף ירך מלשלם כראוי, כיצד בכל דבר שמתכר הן ללמוד הן לכתוב הן לעשות מלאכה או אפילו מצא מציאה או נתנו לו מתנה הן כסף הן שיה כסף מן הכל יפריש מעשר כי דבר זה אין לו ערך כי התיר לו הקב"ה לנסותו במעשר“ (ע"פ דברי חז"ל עשר בשביל שהתעשר). ברף ו' ע"א: „אל תאמר שום ניהוש... אם יש לו לעשות שום דבר... כי כל הימים והעתים טובים להתחיל... ומי שאינו מקפיד, לעולם לא יקפידו לו אך המקפידים השמן עומד על ידם לשמנם להחזיקם בטעותם“. — ברף ז' ע"ב מביא: „אל תעבר על המכס פן התפש ותשים יראתך ונפשך על קרן הצבי“. ושם ע"ג. אל תגנוב דעת הבריות אפילו דעת גוי“. — והנה ברף ח' סוף ע"ד נמצא: „וישלים פרישותו עם הצבור כל שבוע ושבוע שנים מקרא ואחד תרגום, ואם אין לו תרגום יקרא ג' פעמים המקרא או ב' ופעם אחת לועז ויקרא המקרא בגנותו כי כל הקורא בלא נגינה; ומשם ואילך חסר דף אחד בוראי (אע"פ שמספר הדפים וסימניהם בלי שום הפסק, ולדעתי איש אשר לא עיין או לא ידע לעיין כתב סימני הדפים ומספרם), וכפי הנראה היה שם מעניני קריאת התורה, כי ברף ט' נמצאת תשובת גדולי נרבונה ע"ה המובאה בספר „כלבו“ סימן כ' בסוף דיני קה"ת (אם קורין בחומשין בצבור), אך החלת החשובה חסרה פה בכ"י והרף המ' מתחיל: מעובר הוא כהל"מ וכו'. — ויש בכ"י הזה איזה שנויים הראויים להזכרם, דהיינו כי בכ"י כתוב, „ועוד ממה שאמרו הגאונים ז"ל

(* נמסר לדפוס ע"י ש"א הארוארעצקי.

אוצה"ס

אין גוללין ס"ת בעבור וכו' ובספר „כלבו" חסר מלה „הגאונים". גם נמצא ככ"י: „ומה שזכרת שנים מקרא ואחד תרגום אצל קריאת ספר תורה בני בקריאת ספר תורה אחד קורא ואחד מתרגם אחד קורא הפסוק פעם אחת ואם יש מהרגם מתרגמו עליו אבל מי שמשלים פרשיותיו עם הצבור יאמר שנים מקרא ואחד תרגום אע"פ ששמע קריאת התורה מפי הקוראים חייב להשלים פרשיותיו בביתו שנים מקרא ואחד תרגום כדי שיתן לבו ודעתו לקריאת התורה", וכל זה חסר בס' „כלבו", וגם בחתימת האגרת ובשמות חכמי נרבונה החתומים עליה יש שנויים, ואעתיק הכל כמו שהיא ככ"י: „חתמנו מקצתנו באגרת מודרום בר' משה, אברהם בר' יצחק זלה"ה, משה בר' יוסף, משלם בר' נתן (וגם) „כלבו": חנן, מאיר בר' יוסף (וגם) „כלבו": יעקב (וגם) „כלבו": יעקב חלוק עליהם ונלאיתי להאריך ואומר דאין קורין „כלבו" חסרה מלה של ישי (ור' יעקב חלוק עליהם ונלאיתי להאריך ואומר דאין קורין בחומשין בבית הכנסת ובגיטין פרשתי" וכל זה הסיום חסר בס' „כלבו").

ב) סדר קריאת התורה וסיומי הפרשיות והתחלת המפטיר בתורה בין בחול בין בשבת ויו"ט (מן דף מ' ע"ב עד דף י"ד ע"ג). והנה הפטרת נביאים לא נרשמה רק בשלש רגלים ובשבת חוה"מ ולפעמים (אצל פ' שמת נצבים, וילך) חסר גם סימן המפטיר בתורה „(ומה שכתוב שם בפ' משפטים: „ויעל משה צ"ל: מפטיר ויעל משה). — וכתוב שם בענין חנוכה: „וכי איקלע בתוך ימי חנוכה תרי שבתות מפטירין בקמייתא בנרות שלמה ויעש חירם ובשבת בתרייתא בנרות של זכרית בתרי עשר רני ושמחי". — ואצל יום א' דר"ה נמצא: „לר"ה קורין בפ' ירא, ור' פקד. . . עד אשה מארץ מצרים. ואם חל יום ראשון בשבת מוסיפין ויהי בעת ההיא עד ויגרא אברהם בארץ פלשתים". —

ג) תיקון שמרות קצת מהן (מן דף י"ד ע"ג עד דף כ' ע"ד) ויש שם נוסח שמר שותפות, שמר משכונא, מסירת מודעה, קיום השמר, שמר מזכרת איש ואשתו, הרשאה, פשהח, שמר מחילה, מתנת בריא, שמר מתנת עבד, מזכרת עבד שמר שחרור לעבד וגם לשפחה (ואחר שמר שחרור לעבד כתוב: „המשחרר עבדו או שפחתו צריך לכתוב גם לשמן וכל ענין שפרשנו גבי גימיו נשים שצריך לעשות בהן כן צריך לעשות בשחרור עבדים וכו'"), סדורה דחליצה, גם חליצה, גם מואונין, שמר אירוסין, כתובה (וגם נוסח שנויי כתובה לאלמנה ולבסוף כתוב: „ואם יכנסו לחופה ביום ל' יש כותבין... ביום ר"ח פל' ויש כותבין ביום ל' הנקרא ר"ח פל'"). ויש להעיר: כי אע"פ שזכר בנוסח הכתובה ענין תוספת דחינו: „וצבי פל' והוסיף לה מן דיליה, חסר אח"כ „ותוספתא דא" כמו שהוא במנהג פפר"מ. ועוד יש להעיר, כי בכ"י בכל השמרות הנוסח בסוף תמיד רק „שריר וקים" ולא „הכל שריר וקים"), סדור הגמ (ונוסח הגמ ג"כ) צואת שכיב מרע (ואחר זה נמצא: „שכיב מרע דלית ליה בני ואית ליה אחי ומסתפי דלמא מיצמצי מרעיה ומפטיר לעלמא... לכתוב גם וליתוב לאנתתיה באפי תרי... ולימא לה הכי אם לא מתי לא יהא גם ואם מתי יהא גם... וכל ימי חליו לא תתייחד אשתו עמו ואם נתייחדה זקוקה ליצם"), — כתובתא דאירכסא, שמר ערכות, שמר חוב, שמר הלואה, ולבסוף: „סליק תיקון שמרות, שבח לאל היוצר מאורות, והוא יוכני בהן להורות, ויצילנו מכל גורות אכוריות ותבשרנו טובות בשורות". —

ד) ע"ב פסוקים עם איזה בקשות ותפלות ותחנונים (מן דף כ"א ע"א עד דף כ"ג ע"א) ושם גם מוזכר כ"ה מס' תהלים ואיזה פסוקים המתחילים ומסיימים באות נון וגם דרוי מעולה וטובה.

ה) זה הסדר שסדר ר' אליהו הזקן בר' מנחם לכל ימי השבוע

דבר יום כיומו מתורה נביאים וכתובים וסדר המערכה ופרשת האוינו הנחלקת לה י"ז ל"ך כאשר היו חולקין אותה בבית המקדש (מן דף כ"ג ע"א עד דף כ"ט ע"א); ובתחלתו כתוב: „וכל האומר דבר יום כיומו כסדר הוה יוכל לחזות הגן עדן“ —
 (1) לוח וסדר סדרות ומועדים ותקופות על איזה שנים (מן דף כ"ט ע"ב עד דף מ"א ע"ב) . —

(2) פסקים (קפ"ב במספר) ודין חליצה והלכות שהיטה (שהיה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקר) והלכות בדיקה (מן דף מ"ב ע"א עד סוף הספר); ובפסקים נמצא אצל רובם מלת פסק. — בהלכות בדיקה מתחיל: „ואלו סרכי הריאה שסדר רבנו גרשם מאור הגולה“, ולא נמצא שם רק דף אחד ממושמש כלו. — והנה קודם הפסקים (ברף מ"ב ע"א) נמצאת תפלה קטנה בכתב משימא, כתובה בשפה צחה וברורה אבל אין בה שום דבר חדש ושום המשך להספר הוה, ובוראי כתב זאת התפלה איש אחד אשר קנה הכ"י. — והנני מעתיק פה איזה פסקים הראויים להתודע ולהגלות. פסק ה': „גילש של גוים אוסר רבינו יצחק משום שלקות שגזרו בבשולי גוים משום חתנות ואינם כפת ומברכין עליהם בוראמיני מוזנות ועל אובליא ש המוציא וברכת המזון משלם“; והנה גם בפסק ק"ב מביא: „ולחמניות שקורין אובליאש חייבות בחלה ובהמוציא דאיבא עליהון תאורייתא דהתמא“ (ומלת אובליאש פירושו לפ"ד: Oblat מלשון צרפת Oublie ובלשון אשכנזי גם: Hippe, Eisenkuchen) בפסק ח' נמצא: „וישרבימים פי' גושש בל, ובלשון אשכנזי קעבן של פולין או של פייש שנתבשלו ונמצא תולע באחד מהן וכו“ — פסק ל"ב: „רחיצה בשבת. מותר לרחוץ במי נהר בשבת דלא אסרינן אלא לשוט גזירה שמא יעשה חבית של שוימין אבל לרחוץ שרי“ . — בפסק ל"ז: „פת הנאפה בשבת מותר בשבת עצמו דשבת מכינה לעצמה וכו“ . — בפסק ע"ז בענין אמירה לגכרי בשבת איתא: „עוד מצאתי היתר בירושלמי דאמר ישראל שבחולל כחולה שאין בו סכנה הם ואומר לגכרי ועושה. ונראה דהמעם משום שאין לנו עבדים קטנים בכתינו ואין לנו קרקעות כמו בא"י“ . —

בפסק פ"ג נמצא: „ירושלמי, על כל דבר שהוא בריא (צ"ל בריה) צריך לברך לפניו ולאחריו אע"פ שאין בו כוית כגון פרידה אחת של ענבים וכו'. וכן גרעין של חטה וכו“ . — בפסק פ"ו בברכת „בורא נפשות“ הנוסח בכ"י: „שבראת... ב"א י“ (בשם) חי העולמים“ . —

פסק ק"י: אם מצא אדם צבור שהתפללו בלחש יכול להתפלל עם ש"צ ואומר נקדש וכו' וקרושה על פני כלה עם החזן ואין זה הפסקה“ . —

בפסק ק"ל: קול באשה ערוה, שער באשה ערוה לאו לענין ק"ש מיירי, וכן אין אנו נוהרים עתה לקרות ק"ש לפני בתולות פרועות... וקול דבור שאינו משיר אין חוששין להם מפני שרגילים בהם“ . — ואחר סוף פסק קמ"ח נמצא: „קע"ב שנים לאחר ההרבן נשלמו ארבעת אלפים מבריות עולם“ . —

בפסק קמ"ט איתא: „ג' ענפי ערבה וגו' ברי הרמים מותרין בלולב ויוצא בהן ידי חובתו. רש"י כתב דביו"ט שני דסכות אין צריך לברך שהחיינו בנמילת לולב ור' יצחק אומר כי הוגן לברך וכן עמא דבר“ . —

ובסוף הפסק הוה כתוב: „ויבשיעוי של ערבה מקיפין את הבימה שבע פעמים כנגד שבע פעמים שהקיפו את יריחו קודם שכבשוה, ו' פעמים בו' ימים וחללו את השבת ולכך אנו מקיפין להתכפר על מעשה יריחו“ . — פסק קנ"ו: „במל וברוחות לא חיבנו חכמים להוכיח, פי' במל בימות החמה וברוחות בימות הגשמים, ומ"מ רגילים העולם להיכיר משיב אוצה"ם

הרוח בהרי מוריד הגשם, ירושלמי". — בפסק ק"פ (בהלכות אבלות) איתא: "על כל המתים כלן שילל לאחר שבעה ומאחה לאחר ל' יום, על אביו ועל אמו שולל לאחר ל' יום ואינו מאחה לעולם". — וענין מקום הקריעה (בימין או בשמאל) ליתא שם כלל.

והנה כאשר ראינו גם לעיל נמצא בכ"ו איזה פעמים "בל" ובאורו לשון לעז צרפתי או רומי והוא קצור מן "בלשוננו" ואם רוצה לתרגם לשפת אשכנזות כותב, ובלשון אשכנזי כמו בפסק צ': "תותים. מורש בל" (דהיינו *Morus, mâre*, ובלשון אשכנזי בר נביר (דהיינו *Brombeer* ואסיים באיזה הערות. בפסקים מביא ר' שמשון, רש"י, ריב"א, רבנו יצחק, ר"ת, רשב"ם, רבנו ברוך, מהר"ם בר ברוך, רב אלפס, רבנו דוד, רבנו משה, רבנו נתנאל הקדוש מצינון, ה"ר אלעזר משונא, ה"ר יהודה, ה"ר יהואל, רבנו יהודה מפריש, בה"ג, תשובות הגאונים (כמו בפסק קכ"ג, "היושב במרחץ מים חמין פסקו בתשובות הגאונים דלבו רואה את הערוה מותר ויש שמחמירין ומתכסין בבגד שלא יהא לבו רואה את הערוה") וירושלמי כמה פעמים. — ובנוסח הכתובה כתוב: שנת חמשת אלפים... — ובסדרהגש ונוסחו נמצא: "אנא פל' בר רבי פל' שנולדתי בכרך פל'" (ועיין גם בס' תה"ד חלק פסקים וכתבים סימן מ') "ועכשיו אני דר בכרך פל' דיתב וכו' והנני עומד היום במקום פל'... שבקית ופטרית ותרובית ית י כי (בשני יודין) פל' המכונה בת רבי פל'... פטרית ושבקית ותרובית ית י כי (ג"כ בשני יודין)... לא ימחה. למהך (בלא הרבתי)... ספר תירוכין... שיבוקין, וכו'..

ולא אדע כעת ביד מי הכי הוה... ויש לי להוסיף איזה דברים בענין הפסקים, אבל השעה דוחקת ואין לי כעת פנאי יוחר, ואי"ה אביא אותם בשעת הכושר. — פה אינסברוק במדינת מיראל יע"א כ"ח מרחשון ה' תרנ"ה לב"ע.

אדרכן וקטיע בר שרום *

(א) הרב החוקר הגדול הגאון מהרש"ל רפא פורט ו"ל אמר בספרו „ערך מלין“ כדבר ברור כי אדרכן הנזכר בנמרא דע"ז דף י' ע"ב הוא ארטאבאן אחד ממלכי הפרסיים; וראיתו היא לפי שדרש סמוכים „כי שכיב אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה חבילה“, וזאת מורה באצבע כי אדרכן היה ג"כ מושל עם, ולפי דעתו הוא איזה מלך פרס אשר רב היה ידירו כמו שהיה רבינו הקדוש ידירו של אנטונינוס.

(ב) והחכם גראץ נגדו אחריו וקבל הדברים כנתינתן מסיני, אך הוסיף עוד כי אדרכן זה (רהיינו ארטאבאן) הוא מלך ארטאבאן השלישי של הפרסים (Parther), והאחרון מגזע המלכים הנקראים Arsaciden; קורות היהודים ח"ד עמוד רפ"א ובהערה ב' שם, אולם כל זה תימה בעיני כל חוקר בעיון, כי דוחק גדול הוא לומר בלי שום הוכחה מברחת רק מחמת שאמר רב על ידירו אדרכן „נתפרדה חבילה“ כמו שאמר זאת רבינו הקדוש על ידירו הקיסר אנטונינוס מזה יש להחליט בברור שאדרכן מלך פרס היה? האם מן דרש סמוכים נוציא משפט כזה להגיה שם אדרכן בשם ארדבן?

(ד) אבל אם נראה בעיון במאמר הקשה הזה נמצא עוד דבר תימה; כי בנמרא דע"ז במקום הנ"ל מובא דבר הגרום הנימוליס כדאיתא בתוס' בד"ה „ווי לה לאילפא“ שגם

(*) (הערת העורכים). המאמר הזה הגיע לידינו ע"י הח' מהרש"א האראדעצקי נ"ו בלזית מכתב מאת הר"ר קאבאק בעל המאמר, אשר מצאנו לנכון לתתו פה לפני הקוראים, וזה לשונו:

בע"ה אך מנחם אב נרד"ת לפ"ק, פה אינסברוק במדינת טיראל וע"א.

לכבוד ידידי האברך הריף ובקי בתדרי תורה וחכמתה בעל מרות טובות ומעלות נכבדות כש"ת מו"ה שמואל אבא האראדעצקי נ"ו שלום וברכה מלה.

חשבתי למושפט לגלות לך רצוני בדבר המכתב אשר ערכתני לך זה שני ירחים (אשר שם שמתו לפניך כפי משאלותי לך איזו הערות ואשר מוצא חן בעיניך), כי מה טוב אם תחן המכתב הזה להנכבד ה' יה"ל בעל המאסף ס' „תלפיות“ אשר בנה הנני נותן לו את כריתו שלום על ירך (וזה איזה ימים כתבתי אליו מזה במכתב גלוי), אולם אם דעתך אינה נוחה לעשות זאת רק רצונך לספח המכתב אל ס' „לשכת סופרים“ אשר תוציא לאור בקרב, הנני שולח לך כעת מאמר „אדרכן וקטיע בר שרום“, הנדפס במ"ע „ישרון“ שלי בשנת תרל"ד בק"ק באמבערג בעיור חיייתי שם אב"ד, לתת להם „תלפיות“, ואם תאמר (ואולי גם המו"ל ורעי הנכבדים נ"כ יאמרו), למה לנו מאמר אשר נדפס זה עשרים שנה? הנני להשיב כי שני מעמים בדבר: הטעם הראשון כי מחברות „ישרון“ (משנת תרכ"ד ואילך) כמעט ספן תמו ואינן בנמצא, ולפי ידיעתי לא באו למדינת רוסיה כלל מחמת חסרון רשיון הצענזור אשר לא דאגתי לוא; והטעם השני הוא, כי אחר אשר נגלה המאמר הזה במדינותינו עשה הח' ד"ר גראץ נ"ע (אשר נגדו נכתב בפרט) הוצאה שניה מספרו קורות היהודים חלק רביעי עם הוספות ותקונים ולא חזר מדבריו, ומעתה כדבר הזה עורני שם במקומו; ולא לבד שהח' הנ"ל לא תקן מאומה אבל גם לא זכר את יוסף וישכתהו כאלו המאמר היה לא היה ולא נברא, ועכ"פ היה מן היושר לחזק דעתו בראיות ברורות נגדו להראות לעין כל כי טעיתי וכי האמת אתו. וכאמת כמה חכמים גדולים הראו לי אותותם למטה כי ידקתי במשפטי, אבל הכל בלתי ש, ולכן נפשי יודעת כי רק מחמת יראת הכבוד להח' הנ"ל דברו רק בחשאי ולא רצו לפרסם טעותו כי כמה מהם היו חבירי או תלמידיו או גם תלמידו תלמידו ור"ל.

ולכן דעתי לשמוע משפט החכמים והנבונים בלי משוא פנים בראיות נכונות וברורות, ואם טעיתי אודה כפה מלא ובלב שמה כאשר עשיתי מנעורי ועד היום הזה. ואסכים בברכת שלום ובתפלת כל טוב עבורך ועבור החכמים הנכבדים רעיך דורשי שלומי, חית

בטוב ובנעימות נצח כחפצך ובחפץ יודיך ומקיורך ודור'ש כלוג'ה

די יוסף יצחק קאבאק.

רק לספר שבחם ומצאו סמך לרמז גדול מעלהם וחיבותם בכתוב „מלכיה וכל נשיאיה“ אשר בסופו נאמר „המה את ערלים ישכבו ואת יורדי בור“ ואשר חז"ל דרשו מלכיה ולא כל מלכיה (פרט לאנטיניוס) כל נשיאיה ולא כל שריה (פרט לקטיעה בר שלום); ולכן אמרו (רבי ורב) שעם אלה הנמולים אנטונינוס שהיה מלך ואדרכן שהיה שר נפרדה החבילה של הרשעים היורדים לגיהנם, דהיינו כי אנטונינוס היה ההפסק בהמלכים ואדרכן (שהוא קטיעה בר שלום) היה ההפסק בכל השרים עירדו לגיהנם מחמת רשעתם ורק הם לבדם זכו לעוה"ב שקבלו עליהם עול מלכות שמים אבל האחרים היו ערלי בשר וערלי לב רעים ורמאים יורדי בור. ומלת חבילה הרמזו על שלשלת מלכי הנכרים ושריהם הרשעים. ומעתה נבין סמיכת המאמר „נתפרדה חבילה“ אל מעשה דקטיעה בר שלום שלפניו ואל מעשה של אונקלוס (שבא להתגייר אע"פ שהקיסר רדף אותו) שלאחריו. ואם תאמר כי אדרכן איננו שם עצם פרטי כי לא נמצא זכרו בדברי הימים הקדמונים יש לומר כי הוא שם הכנוי אם נקרא אפרכן או ארכן, ובכר ידוע כי חז"ל בבבלי ובירושלמי ובמדרש השתמשו הרבה מאד בלשון יוני.

(ח) וממה דאתא בגמרא שם „כי קא שדו ליה אמר כל נכסאי לר"ע וחבריו, יצא ר"ע ודריש והיה לאהרן ולבניו מהצה לאהרן ומהצה לבניו יצתה ב"ק ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב“ אין ראיה למה דברי ולומר כי מציינו בפירוש קטיעה בר שלום בזמן ר"ע וזה היה שנים הרבה קודם רב! כי בודאי מ"ס יש כאן וצ"ל רבי במקום ד"ע, כי רק מן רבי נדע דדריש „מהצה לאהרן ומהצה לבניו“; עיין יומא י"ז ע"ב, ב"ב קמ"ג ע"א, סנהדרין כ"א ע"א, ובשלשה מקומות הללו נסמן במסורת הש"ס גם ע"ז י"ע, ובודאי לא על הדרש לכך הסימן רק גם על הדרוש. ואע"פ שאיננו יודע אם העיר איש על המעות הוה, דבר ברור הוא בעיני שצ"ל רבי ולא ר"ע כמו שהוכחתי; ועוד ראיה ממה שנמצא שם אחר „יצתה ב"ק וכו“ תיכף „בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת“, מה ענין רבי לכאן אם נערב ר"ע עם קטיעה בר שלום? ואם לכאורה הראיה הזאת אינה מכרחת כי נמצא גם שבכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת גם על אלעזר בן הורדיא (שם י"ז ע"א) ועל קלצמונירא של ר' חנינא בן תרדיון (י"ח ע"א), וזה האחרון היה בזמן ר"ע. אולם אם גם נניח שבכה רבי כאשר שמע המעשה של ר"א בן דורדיא ושל קלצמונירא שהיה שנים רבות קודם לו, המשך הענין במעשה דקטיעה בר שלום יוכיח כי הבכיה היתה בעת המעשה.

(ט) ואם תאמר הלא אתא בגמ' נדרים דף נ' ע"ב בהדיא דאיעתר ר"ע מן קטיעה בר שלום! אבל אם נעוין היטב נראה כי בכאן הוא שורש המעות וממנו יצא הסעיף להמאמר בע"ז הג"ל, כי הנה שם ע"א נמצא „מן שית מילי איעתר ר"ע“ וכאשר אנו מונים נמצאם שבעה (כמו שהרגיש בזה מהרש"א בח"א שם, ולכן רוצה למחוק „ומן דסרוקחא“ מחמת שכל המפרשים לא כתבו כלום בזה). ולכן ברור הוא שהמאמר „ומן קטיעה בר שלום“ הניסק בסוף יש למחוק, כי אינו נכון לעקור דבר מאמצע הענין בלי שום הכרח; ובאמת נמצא בגליון הש"ס אצל „ומן דסרוקחא“ פירוש חז"ל: „בערוך ערך סרק אורתת ישמעאלים ת"י סיען סרקאי“. ואם נאמר כי „ומן קטיעה בר שלום“ איננה היספה מאוחרת ור"ע נחעשר מנכסיו, הלא יפלא מדוע תקדים הנמרא המעשה המאוחר מאשרו של טורנוסורפוס לפני המעשה דקטיעה בר שלום אשר היה בודאי קודם לזה? —

ומכל מה שראינו יצא לנו כי אדרכן וקטיעה בר שלום שני שמות לאיש אחד המה, אשר היה שר אצל אוהבו של רבי הוא קיסר אנטונינוס (הוא מר ק. אויר ל). ואות

- אנטונינוס נימול הי' ולכן קט פה אנטונינוס וקטיע בר שלום כדי לפרסם שמלך גדול ושר גדול נתגירו ונמלו, מעתה מה זה שהכניסה הנמרא בין הענין הזה ובין הענין שגם אונקלוס בר קלונימוס נתגיר דבר חדש וזר לספור הקורם, אנטונינוס שמשיה לרבי אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה חבילה? ודוחק גדול לומר שהמאמר, נתפרדה חבילה" הוא ההספד ביגון ואנחה על מותם כמו שבכה רבי על קטיע בר שלום, כי אין הלשון הזה רמז לבכיה וקינה. ועוד הלא רק מן אנטונינוס וקטיע בר שלום מדבר בעל המאמר ולמה סביא ומערב רב ואדרכן? ושעם קלוש הוא לומר שואת רבי על אנטונינוס. וגם דברי רש"י שם אמר על אדרכן, נתפרדה חבילה" כמו שאמר רבי על אנטונינוס. וגם דברי רש"י שם תמיהים, כי פירש, נתפרדה חבילה, אהבתנו שנקשרה נפש בנפש; הלא רק הגוף נפרד ע"י המיתה, אבל מוכרת האהבה הנקשרה בנפש עורונה נשארה!
- (ה) ויתכן לומר כי אדרכן לא היה מלך פרס רק שר של קיסר רומי והשר הזה נקרא ג"כ קטיע בר שלום על שם המעשה הגדול אשר עשה לבטל גורת המלך מחמת שנצחו בדבריו וע"י זה הביא החיים והשלום ליהודים והקריב עצמו למיתה וקורם מותו קדש שם שמים שמל את ערלת בשרו ונעשה קטוע דהיינו יהודי. והבאור הזה יהיה לנו מפתח לפרש דברי הנמרא על נכון אם נאמר כי השר הזה היה יורדו של רב בעוד שעמד לפני רבי לשמשו, וכמו שהיה אנטונינוס אוהב לר"י הנשיא היה אחד משריו היושבים ראשונה במלכות אוהב לרב. והשר הזה אדרכן שמו, למד תורה אצל רב (כמו שלמד אנטונינוס אצל רבנו הקדוש), ולכן ידע להשיב להקיסר בטוב מעם ודעת מן המקרא, כי כארבע רוחות השמים פרשתי אהכם. — ומה שזכר שם בנמרא שא"ל לקיסר, ועוד קרו לך מלכותא קטיעה" לפ"ד היא הוספה מאוחרת; כי איך יעלה על הדעת שיעיו השר פניו כל כך נגד המלך לבוהנו בדבר משל אשר הוא בלי שום חכלית להענין, אחר אשר אמר לו מה שראוי ויאות? ועוד הלא התשובה הוואת אינה נצחת, כי הרומים השמידו גוים רבים גדולים ועצומים מבני ישראל ועכ"ו לא נקראה מלכותם, מלכותא קטיעה", ואיך יאמר שאם יהרוג הקיסר היהודים המפורזים ומפורדים ועיר שם וועיר שם יקראו לו, מלכותא קטיעה"? ואולי חשבו המאוחרים לתת עוד מעם לשם קטיעה והוסיפו התשובה הוואת להגדיל גם בטול השמר.
- (ו) ואם ישאל השואל מי הוא הקיסר, דהוה סני ליהודאי" המובא שם במעשה של קטיעה בר שלום, אשר נוכל לומר עליו שהיה בזמן רבי זרב? על זה נוכל להשיב כי הקיסר הזה השונא ליהודים ואשר חשב לאבדם הוא Septimius Severus אשר מלך משנת קצ"ג עד שנת ר"א למה"נ בזמן שרב עוד היה בא"י וזה רק י"ג שנה אחר מיתת אנטונינוס אשר הוא באמת הקיסר Marcus Aurelius. כמו שהוכיח בצדק הרב הגאון מהרש"ל רפ"פ ז"ל; וידוע כי Severus רדף היהודים והנוצרים בחוק יד ובפרט לא הניח להם שיקבלו מאמיני דת אחרת לדתיהם; ובדאי אחר ששמע שאיוו נכרים קבלו עליהם דת היהודים גזר עליהם גורת השמר. ואולי מפני שהיו לו כאבים ויסורים גדולים ברגליו לקח המרש"ל מעצמו ואמר, מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה". וזה השר אדרכן אשר עמד מכבד לשרת לפני הקיסר Mare. Aurel. בעודו צעיר לימים, היה אח"כ שר חשוב מאד בעיני Severus והיה לו רשות לדבר לפני המלך, אך מחמת שנצח את הקיסר נגורה עליו מיתה.
- (ז) ומה שאמרו רבי זרב, זה על אנטונינוס וזה על אדרכן בזמן מותם, נתפרדה חבילה" מעם אחד היה להם שהשתמש בזה הלשון, כי לא רצו לעורר קינה ונחז על האחובים

ותלמידו של רב וגם אח"כ היה מן החשובים של קיסר שונא היהודים (הוא סיפטימיוס סיוירוס).

(א) ולהח' גראץ דעה אחרת בזה, כי גם הוא הגיה „ארדבן“ תחת „אדרכן“ (ועיין לעיל סי' ב'), ועל קטיעא בר שלום אמר (קורות היהודים ח"ד הערות נוספות סי' י"ב; ועיין מאמרו במ"ע של הרב הח' הגדול רו"פ שנת 1852 עמוד קצ"א) שהוא הסנטר קלימנס (Senator Clemens) קרוב לקיסר דומיטיאן; והנה בדבר אדרכן כבר דברנו די והותר, אבל בדבר גר צדק קטיעא בר שלום יש עוד לברר הענין. הנה הח' הנ"ל בנה יסודו, על מאמר מדרש דברים רבה פרשה א' אשר שם נמצא „מעשה שהיו אבותינו ברומי... וגזרו סנקליטון של מלך... והיה שם סנקליטון של מלך ירא שמים... אמרו רבותינו חבל לספינה שהלכה לה ולא נתנה הבכס... וקראו עליו רבותינו המקרא הוה נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם... ולפ"ד גראץ אשר הרכיב המעשה הנ"ל אשר במדרש עם המעשה דקטיעא בר שלום ועם המעשה דאונקלוס בר קלונימוס אשר במס' ע"ו הוא קטיעא בר שלום הוא הסנקליטון הוא אונקלוס בר קלונימוס, אך הח' הנ"ל הוא מוחק ומגיה הרבה; כי שתי מלות „אונקלוס בר“ הוא מוחק כאן בע"ו וגם בגיטין דף נ"ו ע"א ועוד היא מגיה קלימנס תחת קלונימוס ובגיטין תחת קלונימוס; גם מצא פתח פתוח לבא במסותרי המדרש והתלמוד באמרו כי שני הספורים המובאים בתלמוד ובמדרש דומים המה זל"ז מכל וכל, ורק שני דברים אשר בנמרא לא נזכרו במדרש דהיינו כי הסנקליטון מורש נכסיו לר"ע וכי שמו קטיע בר שלום, ועוד דרש סמיכת המאמר דקטיע בר שלום אל המעשה דאונקלוס בר קלונימוס, ומה יצא לו המשפט שקלונימוס זה הוא הגר Flavius Clemens בר אחתיה דטימוס, אבל ע"פ זה הפרוץ מרובה על העומד, כי הוא מוחק בגיטין ובע"ו „אונקלוס בר“ ומחליף שם קלונימוס בשם קלימנס ומגיה גם בגיטין קלימנס תחת קלונימוס; ואם נעשה ככה בכל המקומות בספורי חו"ל או יבראו עולמות הרשים ויעשו כפי רצון איש ואיש,

(ב) ועתה נשקף בעין פקחה על כל דבריו אם נכונים המה; מה שאמר והיה אצלו ברור כשמש כי הספורים במדרש ותלמוד דומים המה זל"ז מעות הוא. — בראשונה, מה עסמכה הברייתא ספורים דומים זל"ז מאנטונינוס וקטיע בר שלום שהיו גרי צדק וזכו לעוה"ב מן הפסוק „מלכיה וכל נשיאיה“ בודאי לא סמכה שניהם יחדיו אלא מחמת שהיו בזמן אחד או לכל הפחות לא היה זמן רחוק ביניהם, וגם מחמת שהיתה סבה אחרת לגרותם (אנטונינוס ע"י רבי וקטיע בר שלום ע"י תלמידו רב). אבל לדעת גראץ היה בין קטיע בר שלום ובין אנטונינוס עכ"פ זמן של מאה שנה וגם סבתם לא היתה שוה; ועוד איך שייך לסמוך מעשה מאוחר ולהקרימו למעשה שהיה שנים הרבה קודם לו? ויותר נכון היה להקדים מעשה דקטיע בר שלום ולסמוך אליו מעשה דאנטונינוס עם הפסוק „מלכיה וכל נשיאיה“. — שנית, לפי הספור במדרש כבר נגזרה הגזרה ויצאה מאת סנקליטון של מלך ובנמרא מצינו שהתהיל המלך לסדר הדבר לפני חשובי המלכות וליעץ אתם מה לעשות עם היהודים אשר היו שנואים בעיניו ועוד לא נגזרה הגזרה. — שלישית, במדרש מצינו שלא דבר כלל סנקליטון של מלך ירא שמים רק החריש וגלה הסוד לר"ג, ובנמרא נמצא שדבר קטיעא בר שלום נגד הקיסר דברים חריפים בסברא ישרה ונכונה. — רביעית, במדרש מצינו שהמית סנקליטון את עצמו ובנמרא מחייב הקיסר את קטיעא בר שלום למיתה (ממעם כל דוכי למלא שדו לקמוניא חלילא) אע"פ שהגזרה לא נגזרה. — חמישית, במדרש נאמר בפירוש „אשתו“ ובנמרא רק

„האי מטרוניתא“ — ששית, במדרש „אמרו רבותינו (אחרי מותו של סנקליטון) חבל לספינה שהלכה לה בלא מכס“ ובגמרא „אמרה ליה (קודם מתי) והיא מטרוניתא ווי לה לאילפא דאולא בלא מכסא“, ועוד קשה (לפ”ד של גראץ), מדוע הפסיקה הברייתא בין מעשה דקטיעוה בר שלום ובין מעשה דאונקלוס (שהוא לפי דעתו סוף מעשה קטיע בר שלום) והביאה דבר חדש וזר „אנטונינוס שמשיה לרבי וארכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה כי שכיב ארכן אמר רב נתפרדה חבילה“ — ועוד קשה ממה שהבאתי לעיל (סימן ח), האם לא הרגיש כלל על ט”ס „יצא ר”ע ודרש והיה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו“? כי רק רבי דרש בן ולא ר”ע; ובודאי מן ט”ס הזה בא גראץ לכלל המעות הגדול להקדים זמן קטיעה בר שלום כל כך.

ועוד זאת מי לא יראה כי הלשון במדרש שם הוא נגד הלשון הרגיל כי כל הספור מן הגזרה ומן הסנקליטון ירא שמים מתחלתו ועד סופו הוא לשון מאוחר?

(ג) ומכל זה ראינו שדברי הח’ גראץ אין להם יסוד ושני הספורים במדרש ובגמרא אין להם דמיון ול”ו רק המשל של הספינה שהלכה בלא מכס נמצא כאן וכאן (אע”פ שגם בזה יש הפרש כמו שהערותי לעיל סימן י”ב), ויוכל להיות שהמשל הזה היה מרגלא בפומיה דאינשי. גם נראה שכל הספור במדרש מאוחר הוא, ואולי לקוח מספור שמצאו אצל הסופר Dio Cassius (ועל זה העיר גם הח’ גראץ); ויש הוכחה לזה ממה שמסיים המספר „וקראו עליו רבותינו המקרא הזה נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגיני ארץ מאד נעלה“, ואם מדרש ישן הוא, היה צריך לומר „ועליו נאמר“ לא „וקראו עליו רבותינו“, ובפרט הלשון יעיד על הספור הזה לאמר ראה זה הדרש הוא ולא כבר היה, כאשר העירותי לעיל סימן י”ב; וכבר הרגיש בעל „מתנות כהונה“ בזה, אבל הוא רק על הפירוש „כלומר הצדיק הזה לא מל“ אמר שאינו מדברי הספר; אולם המעיין היטב יראה ויבין כי כל הספור מאוחר הוא. — ובודאי רמו המספר במה שהביא הפסוק נדיבי עמים וגו’ למה דאיתא במס’ חגיגה דף ג’ ע”א ובמס’ סוכה דף ט”ט ע”ב, כי שם דרש רבא מלת „נדיב“ על אברהם שהיה תחלה לגרים ונדרבו לבו להכיר את בוראו (עין פרש”י שם), כי המידה נחשבה כקרבת נדבה, ואמר שגם זה סנקליטון ירא שמים היה ראוי להקרא נדיב כמין אברהם אבינו; ולא יתכן לומר שבעבור בן קראו עליו רבותינו נדיב מחמת שהיה נשיא, כי לא מצינו שקרא הכתוב לנשיאי הגוים עובדי אלילים בשם נדיב, ואדרבא אמר ישעיה הנביא (ל”ב ה’) „לא יקרא עוד לנבל נדיב“ —

(ד) ובאמת אם היה כדעת גראץ שהספור מן אונקלוס בר קלונימוס הוא המפתח ליחוס ולשם האמת של קטיעה בר שלום, הלא קשה למה האריכה הברייתא כל כך בפרטי הדברים של אונקלוס בר קלונימוס; היעלה על הדעת שכל הדברים הנאמרים שם יהיו דברי הבאי? אם גם לפעמים הרבו חז”ל לדבר בחדות ובגזומא כל זאת היא רק במקום שיש בזה תועלת או מוסר או תוכחה וכיוצא בהם; אבל כאן מה תועלת יש (לפי דעת גראץ) מהאריכות; וידוע גם שכמה אונקלוס היו, ואולי אונקלוס הזה היה ג”כ בזמן Septimius Severus; ואולי אונקלוס רק שם הכנוי של כבוד וחשיבות אשר נתנו לגרי צדק, ויש רמו לזה בשרש קלם. —

ואם באנו לרמות עלילות הדברים של שני הקסרים דאמיטיאן וזעפטימיוס סעווערוס, כמו שהעתיקם הח’ Salvador, לא מצינו גבי דאמיטיאן לעיקר רק חמוד ממון, ולכן שדר בזו ורצה בלי הפרש האמונה; כי לא לשם חזק אמונת הרומים עשה מעשים רעים

וחטאים, וע"כ לא מצינו שיצא להשמיר היהודים כלם; אולם סעווערוס רצה לחוק אמנות הרומים נגד הרחבת דת היהודים והנוצרים, ולכן בא בעצה להשמירם ולאברם ויבו בעיניו לשלוח יד ביחודים רק על הכלל כלו יצא.

מכל האמור יראה המבקר בלי משיא פנים כי דברו הח' גראץ בענין זה כשלון ומבוטליו לא שריון ולא קיטיון.

ד"ר יוסף יצחק קאבאק.

תולדות הרה"ח ר"ר יוסף יצחק קאבאק.

כתובות בידי עצמו

ונמסרו לדפוס ע"י שמואל אבא האראדעצקי.

בספר „זכרון" הנערך בבית מערכת „האסיף" בשנת תרמ"ט לפ"ק מובא בין מספר גדול חכמים וגדולים ומובים ממני גם שמי וקצת מן ימי חיי; אולם הכותב הנכבד (או אוכי המערך) קצר במקום שהיה לו להאריך, ואיזה דברים שם כמעט ג"כ, ואנכי אכתוב פה בשפה קלה וברורה בלי שום מליצה מה שנוגע אלי ואל איזה אנשים אשר התהלכו עמי מנעורי ועד היום הזה.

נולדתי בלבוב שלש פעמים, ובלי שום גלגול ח"ו, כאשר אולי יחשוב הקורא לפתור החידה הזאת; אולם הפתרון פשוט הוא אם אודיע כי שלשה ספרים נפתחים לפני ושונים המה ברשימתם אדות שנת לידתי. — בספר התפלה לאאמ"ו ז"ל (מו"ה משה אליעזר) נרשם יום הולדת אותי „י"ד אלול תקצ"ה לפ"ק" ושם ג"כ כתובים שמות אחיותי וימי לידתי ומספרן שלשה ואנכי באמצע, כי אחרי נכתב שם אחותי אשר מתה בילדותה. ואולם בספר הקהל לעדת לבוב כתוב: יום כ"ה או כ"ח לחדש סעפט, למה"ג שנת תקפ"ט ובספר אחר שם תק"ץ; ובספר רשימות הנולדים אשר לאחב"י נמצא: כ"ח סעפט. שנת תקפ"ח; אבל בספר הזה יש שם מחק באיזה מקומות ברשימה הזאת ועל זה העיר המכת"ז לתעודה, דהיינו המעיד בכתב תעודה על הנולדים והמתים והנשואים. — והנה לפ"ד אין ספק כי האמת היא כמו שכתוב בסדור לאאמ"ו ז"ל, כי שמעתי בהיותי „בר מצוה" מאחורי הפרגוד שאחד מקרובי אשר היה מכת החסידים החדשים התהלך בתומו שעשה כבר פעולה טובה עבורי לכל יכריחוני להיות „בעל מלחמה", ובעת ההיא לא הבינותי דבריו ולא השבתי מאומה על הענין הזה; אבל אחר זמן מה נוכחתי כי עשה הנ"ל חוזה (בלי ידיעת אבותי התמימים והישרים בלבבותם ובמעשיהם) עם אחד מרושמי שמות הנולדים או מן הסרים למשמעתם של הכותבים למחוק מה שכתוב שם ולרשום שנת לידתי לשנת תקפ"ח, למען אתראה כקמץ בעת אשר יקראוני לעבודת הצבא ותחסר לי המדה הדרושה. — אבל „לב אדם יחשב דרכו וד' יכין צעדו" ואע"פ שקרובי הנ"ל פקח היה בעיניו ולפי דעתו עשה עמדי חסד, בכל זאת עינו הטעתו, כי כאשר נהייתו בן י"ד שנים הייתי גדול כמו בחור בן עשרים, וכמעט הביא עלי רעה תחת טובה, לולא עורני השי"ת בחסדו הגדול, כי בעת ההיא יצא החק מאת הממשלה, כי כל תלמיד בית הגימנאזיום אשר יביא מכתב תעודה על התנהגותו ועל למודו בכל הענינים הקצובים שם בכל מדרגה ומדרגה על צד היותר טוב, יהיה הפשי מעבודת הצבא, ואנכי למדתי בעזרת השי"ת הכל בטוב מעם ודעת וכל המורים הללו ושכחו את תהלוכותי והתמדתי וידיעותי ויצאתי נקי במשפט, ואגב אורחא אעיר פה, שאע"פ שידעתי וגם ידעתי כי לא לבד קרובי אבל גם מודעי וכמעט כל אנשי הקהל היו משלמים עבורי הסכום הדרוש

בעת ההיא (י"ב מאות כסף) כפי חק הממשלה ולפטרני מעבודת הצבא, לא רציתי לקבל מהם מתנת חנם ועשיתי כל מה שביכולתי להיות חפשי ע"י פעולתי.

ואם ישאל השואל: מה כל הרעש הזה? הלא דינא דמלכותא דינא וכל אחב"י כמעט בכל מקומות מושבותיהם יעבדו בצבא בלי שום פקפוק כלל וכלל? על זאת אשיב בקצרה, כי העתים ישתנו והזמנים יחלפו; וזאת דדעתי כי בעת ההיא גורל, "בעל מלחמה" אפילו בין אנשי בלי שם רע ומר היה ומצב בעלי המלחמה בצרה גדולה ג"כ, כי היו מוכרחים לעבוד כמה שנים, וכמה הרפתקאות ערו עליהם; ולכן על פי הרוב רק אנשים עניים ואביונים או פחותים וגרועים אכפו כאגמון ראשם תחת עול הברזל ושבת הנוגשים וסבלו יסורין קשים. ולאחב"י ביחוד היה מן הנמנע לשמור מצות התורה הקדושה (כמו קדושת השבת ומאכלות אסורות) ומורא גדול וזרוע נמויה תמיד עליהם ועל נפשם; ועל כן משכו אחב"י את ידם מעבודת הצבא ועשו מה שעשו להקים תחתיהם אנשים אחרים עבור כסף רב או שלמו המכוס הנ"ל אם ידם היתה משגת, ואנכי נכנסתי לבית הגימנאזיום ולמדתי כמובא לעיל למען אהיה חפשי, ובכל שנה ושנה הבאתי תעודתי לפני השופטים ופטרוני לשלום. - כל זאת הקדמתי בדבר שנת הולדת אותי ברשימות שונות, ועתה אחל לספר מעט מימי חיי. -

בהיותי בן שתי שנים דברתי כל מלה ומלה בחתוך הלשון כמו נער בן שש; ובן ג' שנים קראתי בסדר התפלה בלי שום שגיאה, ופרשה ראשונה של שמע ושל ברכת המזון וברכת המפיל קראתי בכל יום בעל פה; וגם למדתי פרשה ראשונה של סדר השבוע אצל מלמד בבית, "החרד", וזכרתי כי פעם אחת כבואי לביתי מבית הספר שאלתי את פי אאמ"ו ז"ל: אמור לי אבי ויקרי האם באמת שמך ר' משה כמו שהאנשים קוראים אותך? והשיב לי: כן הוא; ואבי זקני אבי אמי היקרה, הוא חות נדך? שאלתי, ואמר לי הן. וא"כ עניתו מדוע יקראו לאבי זקני, "הירש ליב", הלא יתרו הוא שם חותן משה כאשר למדתי היום? ואאמ"ו לא פסק הוכח מפומיה, ואנכי עמדתו משתומם, עד אשר אבי ז"ל נתן לי בינה להבחין בין העבר ובין ההווה. בן חמש שנים החילתי ללמוד מס' ב"מ ולמדתי אח"כ כל השלש בבות כמעט כסדר עם פרש"י ואיזה תוספות וגם החומש בכל שבוע כל הסדרה עם פרש"י; ובן שבע שנים נכנסתי למלמד, "הלכה תוספות" ולמדתי כמה שמות גמרא עם תוספות ומפרשים, ובכל יום (חוץ מעש"ק) נתן לי המלמד אחר הצהרים עמוד גמרא ללמוד בעצמי בלי שום מסייע כמו שעה או שעה וחצי ותיכף ומיד באתי לבחינה, ועל פי הרוב נענע לי בראשו לסימן כי היטב למדתי והכנתי כל הענין. ובכל ש"ק אחר חצות שלחתי במלאכות אמי היקרה ז"ל לאנשים מצוינים בתורה וגדולה ואצלם למדתי ג"כ בעצמי כמו שעה או חצי שעה ועמדתו על הבחינה וכמעט תמיד מצאתי חן בעיניהם ושכחו אותי לפני אמי ז"ל (כי אבי ז"ל היה סוחר וכמה חדשים התעכב בווינא הבירה, ובבואו לביתו היה תמיד טרוד בעסקו). וביחוד היתה לי קורת רוח בזמן בואי לבית הרב הגאון המפורסם מוה"ר יעקב אורנשטיין זצ"ל ולבית הרב הגדול בתורה וחכמה מוה"ר מרדכי צבי הכהן יאללעס ז"ל, כי המה נשקו אותי על מצחי ונתנו לי לביבות ופירות שונים. והנה פעם כאשר הייתי אצל הרב הגאון הנ"ל בש"ק נתן לי ללמוד במס' ביצה (דף י' ע"ב), "ומן שחורים ומצא לבנים" והגאון הלך לחדרו ליטון מעט, וכאשר רציתי ללמוד קראתי המלה הראשונה כמו שם נרדף למלת "עת" וחשבתי וחקרתי מתי הוא הזמן שזשחורים? ולא הבנתי לא לפירושו רש"י ולא אל דברי הגמרא, רק ישבתי משומם ולא למדתי מאומה והיה לי צער גדול ובושתי וגם נכלמתי מאד; אבל כאשר הקיץ הרב הגאון משנתו ורחץ ידיו ופניו בא אלי ופתח ואמר, "ומן שחורים" ומתוך קריאתי נוכחתי לדעת כי

מלת זמן הוא לשון הכנה ולמדתי לפניו כל הסוגיא כלי שום הכנה, אבל במתינות גדולה (אשר מעולם לא היה דרכי בכך), כי יראתי פן אכשל ואלכד; אולם בעו"ה אמרתי לפניו כל הענין בטוב מעם ודעת וכאשר ברכתי על המוגמר אמר אלי הרב הגאון ז"ל במתק לשונו: נער קטן, מדוע פניך רעים היום ומדוע אמרת הנגמרא מתון מתון ולא כאשר הגילת עד עתה? ונכלמתי ואמרתי לו האמת, כי לא יכלתי ללמוד כי לא הכינותי מרת זמן; והשיב לי: לך ואמור לאמך היקרה, כי היום למדת אצלי היטב מאד בלי הכנה ולא יותר, ובשמחה רבה קפצתי לביתי ועשיתי כמצות הרב הגאון והיתה לאמי משיבת נפש.

מבן שמונה שנים ומעלה החיותי ללמוד אצל מלמדים שונים טובים והגונים גם פוסקים; בתחלה יו"ד (הלכות מליחה, בשר כחלב ותערובות) ואח"כ הו"מ עם כל נושאי כליהם. וכאשר ירד אבי מנכסיו ולא היה ביד אבותי לשלם עבורי שכר המלמדים נכנסתי לבית המדרש דחוי לעיר ושם למדתי בעצמי או עם חברים הגונים וכל דבר הקשה הבאתי אל הלומדים המופלגים, כמו אל הרב הגדול מוה"ר פנחס שיפמאן ז"ל אשר נתקבל לפני איזה שנים למ"מ בבהמ"ד דתוך העיר ואל חברי הגדול ממני ה"ה הרב המופלג המצויין במעלותיו המובנות ובמדותיו המהורות, חריף ובקי, מליץ מפואר וחוקר נפלא כש"ת מוה"ר אורי זאב סאלאט נ"י אשר הוא כעת דיין משובח ומהולל בפי כל אנשי לבוב ומדינת גאליציא; ומעת נסתה כף רגלי הצג על מפתן בהמ"ד בחבלי רתיקות זהב האהבה האמתית נקשרנו והיינו תמיד כשני אחים ועד עתה לא נתפרדה החבילה ואהבתנו עומדת כצור מצוק; וכמה פעמים קברתי ממנו תורה וגם תוכחת מגולה באהבה ובחבה עד דבר איזה ענינים מתהלכותי אשר לא ישרו בעיניו, ותמיד ראיתי כי האמת אתו ושפתותיו שושנים נוספות מור עובר וכל דרכו בקודש. ועל טוב יזכר פה שם בנו המפואר בפי כל יודעיו ומכיריו המוכתר במעלות ובמדות יקרות מוה"ר משלם סאלאט נ"י, כשמו כן הוא, כי הוא מושלם לא לכד בגפ"ת ופוסקים כאחד מן הגאונים אבל גם יש לו ידיעות רבות בחכמות ובלשונות העמים צנא מאד ספרא ותורתו אומנתו, בכל עת ובכל שעה לאפסק פומיה מגרסא, שכלו חד וישר ובקי בכל חדרי תורה וחכמתה; ובאמת הוא ראוי להיות מורה הוראה לאחב"י והגון הוא לאותה אצמלא. —

והנה למדתי בבהמ"ד גפ"ת ופוסקים בעיון כל היום ובלילה בעת החורף והסתיו ובימי הקיץ אחר מנחה קטנה למדתי עין יעקב (אגדות חז"ל), מדרש וספרי מוסר והיה לי היום להלכה וקצת הלילה (וב' פעמים בשבוע כל הלילה) ועת הערב לאגדה. — מעולם לא הייתי חריף רק החונן לאדם דעת חנן אותי בשכר ישר וכמעט תמיד ירדתי לעומק כל עניני חכמה ומאסתי הפדפול של הבר והחרים התלויים בשערה רחוק ממני. — תכונת נפשי היתה בענוה יתרה, אבל כעסן גדול הייתי, ואם ראיתי און ועול או כל דבר אשר נפשי בחלה בו, באתי מיד לכלל רוגז וכעס.

ויש בזכרוני כי פעם אחת כאשר שחקו ולעגו עלי אחיותי על דבר שר מה בכך (ועל הכובע שלי ועל פאותי המסולסלות אשר לא מצאו חן בעיניהן) שברתי בחסתי כלי מאכל, אבל תיכף ומיד נזכרתי מאמר חז"ל, "השובר כלי בחמתו כאלו עובר ע"ו" ונשבעתי כי מהיום והלאה לא אכעוס על שום אדם ואדות שום דבר ואהיה מן "הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין", ועד עתה בעו"ה לא הפרתי השבועה הזאת, אע"פ שכמה אנשים גמלוני רעה תחת טובה, ואיזה מהם הוציאו עלי את דבתם רעה, והולכי רבול ומפחתי כזב הסבו עלי ע"י מלשינות צרות רבות והיזקות גדולים מנעורי ועד היום הוח, בכל זאת שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו וזמותי כל יעבר פי — ואדום.

וכאשר לעיל מלתי אמורה נכנסתי לבית הגימנאזיום ושקדתי שם שמונה שנים

מהחל עד כלה, ואחרי אשר קבלתי מכתב תעודה כי באתי אל המטרה הררושה נתקבלתי בבית מדרש הגבוה הנקרא אוניווערסיטאט לתלמיד מובהק ולמדתי שם שלש שנים. ובדעתי היה להשתדל להיות אח"כ מורה בבית המדרש הנ"ל, כי ראיתי באר היטב שאינני מוכשר להיות סוחר וגם לא בעל מלאכה ומחסת ענותנותי וראתי להתיצב בכת הרבנים, וגם להיות עורך דין או רופא לא רציתי כי פחדתי פן יפחה לבבי ואתרחק מן התורה ואפרוק ח"ו עול המצות והמנהגים הקדושים של ישראל; אולם בימים הללו דלתות המורים היו סגורות ומסוגרות בעד אחב"י, וממעט הממשלה היו נעולות גם לי, ולכן עשיתי תורת אומנתי, ומה גם אשר בכל משך העת אשר הייתי בגימנאזיום לא הרלתי ללמוד אפילו יום אחד גפ"ת ופוסקים ובלמדתי בבית מדרש הגבוה בקרתי את בתי המדרש אשר בלוב כמעט בכל יום ויצקתי סים על ידי הרבנים המפורכמים ה"ה הרה"ג מוהר"ר שמחה נתן עלינבערג והרה"ג מוהר"ר יוסף שאול הלוי נאטאנאהן אב"ד דק"ק לכוב וצ"ל והיה לי קורת רוח אם השתעשעתי בדברי תורה וחכמה עם כמה גדולי ישראל ועם אנשים חכמים וירועים; ואזכיר פה איזה מהם, הן אותם שכבר הלכו לעולמם והן אותם אשר עודם בחיים חיתם וד' יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים, ואציגם על פי סדר אלפא ביתא.

(א) החוקר והמבקר הגדול ר' שלמה באב ער נ"י הנודע לשם ולתפארת בעולם הספרות על אשר הוציא לאור בשקידה יתרה מדרשים רבים ובהשתדלותו ושקידתו הגדולה (הוא עובד עבודתו ביגיעת נפש עשר שעות בכל יום ויום) הביא לנו פנינים יקרים במבוא אשר שם חקירות רבות ומועילות וגם תקונים והערות המאירות עינים. —

(ב) משפחת גאלדבוים אשר על דבר הבנים הנכבדים של הגביר מו"ה יהושע מאיר ז"ל (אביגדור, דוד ומשה שלמה) אדבר אי"ה בספר „הוכרונות" אשר אני עתיד להוציא לאור אי"ה. —

(ג) משפחת גאטמל יב המהוללה בפי כל. —

(ד) הרב החכם הגדול שלשלת היוחסין מוהר"ר שלמה זלמן חיים האלבערשטאם נ"י הנודע כשערי ישרון לכל חכמי ישראל ע"י ספריו מכתביו והערותיו לתהלה ולשם טוב והוא ותוק ועושה חסד עם כל חכמי הדור ודורשי קדמוניות, והוא לי אוהב נאמן מעת הכיר אותי בשנת תרמ"ו עד היום הזה וגמל אותי כל טוב בטובו וחסדו וענותנותו. —

(ה) הרב הגדול מוה"ר יעקב יוסטעס ז"ל ואביו הנכבד מוה"ר מאיר ליבוש ז"ל. — משפחת קאלישער המהוללה. —

(ז) משפחת מיוזעס המפוארה. —

(ח) הרב הגביר מוהר"ר יעקב שמואל רפאפארט ז"ל, אחיו של הרב הגאון המבקר הנפלא מוהר"ר ש"ר אב"ד דק"ק פראג ז"ל ובנו החכם המליץ המפואר מוהר"ר דוד רפאפארט נ"י חבר לוועד הפרנסים דק"ק לכוב וש"ב להמשורר מוהר"ר יעקב שפערליוג נ"י. —

(ט) הרב הגביר מוהר"ר שמחה רפאפארט ובנו הרופא והמשורר האשכנזי משה רפאפארט נ"ע. —

(י) הרופא והמשורר העברי ד"ר נאטקיס נ"ע. —

(יא) משפחת כלומענפעלד וביחוד העורך דין דר' יוסף משורר אשכנזי נפלא. — (יב) הרב הגאון רמיהק והמפורסם עמרת תפארת הרבנים בעה"מ שו"ת נפלאות כעת אב"ד דק"ק לכוב מוה"ר יצחק שמעלקעס נ"י.

ואנשי מעלה הנ"ל אהבוני וכבדוני תמיד, וכפרתי כי לא קבלתי משים אדם יהיה מי

שיהיה איזה מתנה, כי פרנסתי היתה אחרת אשר אבותי ז"ל הלכו לעולמם מן השכר אשר שלמו לי תלמידי אשר למדתי אתם. בשנת תרמ"ו בעוד לקחתי לקח בבית מדרש המדעים בלבוב הוצאתי לאור מ"ע "ישרון" בעצת מיודעי כשתי מחלקות (עברית ואשכנזית), וחכמים גדולים ומפורסמים סמכו את ידי כמו רש"ד"ל, שו"ר, ד"ר בעער בעיר דרעווען, התלמודי והפילוסוף מוהר"ר יצחק מיוזעס, ד"ר מאיר ווינער בעיר הנובר, יהודה ליב דוקעס, רש"ב ושו"ה הנ"ל, ד"ר דוד קאססעל, הרב חיים יוסף פאללאק, הרב אברהם לעווזאהן, ר' דוד אפפענהיים ז"ל, יעקב רייפמאן ז"ל, יהודה ליב לעווזאהן אב"ד דק"ק שטאקהאלם, הרב דר' קייזער לינג נ"י וכמעט כל חכמי ישראל הללו ושכחו את המאמרים המובאים שם ממני ומן החכמים אשר הביאו דבריהם למ"ע הנ"ל ותהליכות דרכי במ"ע הוה מצא חן בעיניהם. כאשר ראו היטב כי לא לריב יצאתי רק כל מגמתי לשם שמים, ולא חרפתי שום אדם אפילו אם דעתו לא ברעתי ומוחשבותי רחוק ממני ולא שפמתי את רוח המחבר רק ספרו והכל במתן ובישוב הרעה בעיון גדול ובחקירה אמיתית. הייתי בעת ההיא ג"כ חבר לחברת דורשי ספרות קדם ונתעמרתו בהיותי בעיר ברעסלוי בשנת תר"ך בתואר הכבוד דוקטור פילוס' - ובהיות כי שלשה רבנים מובהקים נתנו לי כתבי תעודה, כי ראוי וחגון אנכי להיות מורה הוראת לאחבי בכל פרטיה ודקדוקיה (מהרב הגאון ר' אברהם יענער ראב"ד דק"ק קראקא, מהרב הגדול ר' אברהם לעווזאהן, אב"ד דק"ק פייסקדעטשאם ומהרב הגדול ר' דוד אפפענהיים אב"ד דק"ק בעצקערעק ז"ל) נתקבלתי בעיר הקטנה יענדרחיף במדינת גאליציא לראש ומנהל בית החנוך לנערי בני ישראל שם ואח"כ באתי ג"כ לעיר הקטנה ליפסא סט. מוקלאש במדינת אונגארן ובשנת תרכ"ד נתקבלתי לרב הגליל בק"ק באמבערג במדינת בייערן והייתי שם עשרים שנה ועלתה בידי לעשות שם תקנות טובות ומועילות בביה"כ ובענין שו"ב ומקואות, וזרה לי אלוה לטובה; גם הוצאתי שם לאור מ"ע "ישרון" עד כרך ט וגם ד' מחברות, "גנוי נסחרות" (העחקות מתוך כ"ו עם הערות) וס' דקדוק לה"ק על דרך חדש וקל ללמוד השפה העברית בלי שום מורה. - ובשנת תרמ"ג נקראתי לעיר מולדתי לבוב (המכונה גם בשם לעמבערג) והייתי שם מורה דת ישראל במחלקות העליונות בכל שלשת הגימנאזיום וגם להטיף מוסר לאסורי הממשלה היושבים שם בכלא, וכמה פעמים נקראתי לסדר קידושין או לעשות הספד; גם בקשוני לדרוש בהיכל החדש בימים טובים ובזמנים המצוינים ומלאתי תמיד שאלתם ובקשתם! ודרשתי גם באיזה חברות בלי קבלת פרס! ועבודתי היתה רבה ועצומה כמעט מ' שעות בכל יום, לא נחתו ולא שלותי ויגעתי באנחתי, כי לא לבד העניינים והאביונים הרבים היו עלי למשא ולטירה אשר נמכרתי אליהם בכל עת ובכל שעה להיות להם למשענה ולהמכס הן מכיסיו והן מנדבות אשר קבצתי עבורם, אך גם יסורין גדולים וקשים סבלתי מחמת המלשנים אשר דברו עלי בסתר, כי אינני אדוק לכת הפולונים, וכפויי טיבה נמלו אותי רעות רבות תחת המנובות אשר עשיתי עמם, ואכתוב אי"ה הכל כאשר לכל בספר, "הזכרונות" אשר ברעתי להוציא לאור אי"ה דהיינו: זכרונות ימי נעורי ובהרותי (משנת תר"ו עד שנת תר"ט), זכרונות מק"ק באמבערג (עד שנת תרמ"ג) וזכרונות לבוב (עד שנת תרנ"ב) וגם זכרונות שונים מרחוק ומקרוב. והנה הביאני השי"ת זה י"ט חדשים הנה לעיר אינסברוק, אשר לדאבון לבי אין פה לא עדה ולא קהל רק כ"ח משפחות ואנשיהן ממדינות שונות אשר באו להתגורר פה או להשתקע וכלם סוחרים, אנשים חנונים העוסקים באמונה, ומשמרתי פה ללמד לבני ישראל תורת ד' ולהטיף כפעם בפעם דברי מוסר, ויש דברים בנני, אבל אין כעת שעת הכושר לדבר ולהאריך בו הענין, ובמקום אחר ארחיב הדבור על אחבי במדינת מיראל וגם פארארלבערג.

ובהיותי בעיר מעראן הכרתי את האכרך השנון הזוכם היקר המשכיל הנעלה וירא שמים
 כמר שמואל אבא האראדעצקי נ"ו מברדיטשוב ברוסיה והתענגתי בחברתו, החכם הנ"ל
 הוא ממשפחה מיוחסת בישראל והוא כעת בן כ"ג שנה וכבר יצאו לאור ממנו שני ספרים
 המעידים על חכמתו והיינו ספר "אמרי שפר" וספר "שם משמואל", גם כתב מאמרים
 במאספים שונים, ויש אהו בכתיביו ס' "צורר פרחים", "חבת הקדש" וס' "לשכת סופרים".
 והקב"ה ישלח לו רפואה שלמה בקרב.

C
1107

